

MACHIAVELLI

Miles J. Unger, *Machiavelli. Een biografie*, vertaald door Rogier van Kappel, Ambo, Amsterdam, 2012, € 34,95 ISBN 978 9026 32 5809

Unger is kunsthistoricus. Hij schrijft regelmatig voor *The New York Times*. Zijn specialiteit is de Renaissance. Hij is de auteur van *Magnifico. The brilliant Life and violent Times of Lorenzo de' Medici*. Zijn Machiavelli-biografie, die hij publiceerde in 2011, verscheen nu in een Nederlandse vertaling.

Filosofen zijn meestal vrij terughoudend om biografieën te lezen, zeker om ze als interpretatiesleutel te gebruiken. We kennen de anekdote: Heidegger zegde over Aristoteles dat hij geboren was, geleefd had en gestorven was, om het meteen daarna over zijn filosofie te hebben. Het gaat om het werk, niet om het leven. Maar met betrekking tot Machiavelli willen we toch een uitzondering maken. Zijn hele leven en denken staan immers in dienst van de actieve politiek. Machiavelli's politieke theorie is een reflectie op zijn persoonlijke politieke ervaringen, en ze wordt daardoor ook telkens opnieuw bijgesteld.

Unger beschrijft uitvoerig de politieke situatie van de zestiende eeuw: de voortdurende strijd en de afwisselende dominantie van de aristocraten (*ottomati*) en de volksgezinden (*popolani*) in Firenze; de heerschappij, verdrijving en terugkeer van de Medici; het optreden van Savonarola, de ongewapende profeet; de labiele machtsverhoudingen tussen de verschillende stadsstaten en vorstendommen in Italië; de wisselende bondgenootschappen in Europa en het impact van Frankrijk en Duitsland op Italië. In het algemeen gold wat Machiavelli schreef over de paus: hij was niet machtig genoeg om Italië te verenigen, maar had wel voldoende macht om te verhinderen dat iemand anders dat zou doen.

Borges zou over *Honderd jaar eenzaamheid* van Gabriel Garcia Marquez gezegd hebben dat vijftig jaar, wat hem betreft, voldoende geweest waren. Ungers biografie is alleszins heel uitvoerig, en gespijsd met veel weetjes en zelfs gissingen. Hij mijdt de herhaling niet. Hij vermeldt bijvoorbeeld verschillende keren dat Machiavelli de Fortuna vergelijkt met een vrouw, die je maar beter de baas kunt blijven dan te dansen naar haar grillen. Niettemin komt uit al dit materiaal een coherent en duidelijk beeld van de figuur en het denken van Machiavelli naar voor. Hij wordt geportretteerd als een geëngageerd politicus. Tussen 1498 en 1513 opereert hij op als secretaris van de Tweede Kanselarij van de Republiek en van de Tien van de Oorlog. Machiavelli fungeert in deze periode als hoge ambtenaar binnen Firenze en als een diplomaat in dienst van zijn stad. Hij komt daarbij in contact met Cesare Borgia, pausenzoon, kardinaal, politicus en militair. Hij bewondert diens *virtù*. Machiavelli, zelf van bescheiden komaf, moet ervaren dat zijn stad Firenze niet echt een grote speler is. Het jaar

1513 is een breuk. De Medici komen terug aan de macht. Machiavelli valt in ongenade, wordt gevangengezet en zelfs gefolterd. Hij trekt zich noodgedwongen terug op zijn landgoed nabij San Casciano. In deze periode, tot aan zijn dood in 1527, schrijft hij zijn theoretische werken. Ze zijn gebaseerd op zijn eerdere politieke ervaring. Hij wil iets schrijven dat 'nuttig' is voor de machthebbers. Hij blijft hartstochtelijk hopen en ijveren opdat hij opnieuw zou kunnen meespelen in het politieke machtsspel van Firenze. Hij wilde *Il Principe* opdragen aan Giuliano, de zoon van Lorenzo Il Magnifico, en na diens dood, droeg hij dit werk op aan diens neef Lorenzo. Machiavelli is gedreven door zijn ambitie. Zijn grote angst, zowel voor als na 1513, is dat hij noch zijn stad zouden meetellen, een soort *Mijnheer Nihil* zouden zijn. Hij denkt en hoopt echter dat zijn persoonlijke ambitie in dienst staat van de republiek. 'Mijn vaderland is mij dierbaarder dan mijn eigen leven', Unger citeert het herhaaldelijk. Daardoor vertoont zijn optreden een paradox. Machiavelli aarzelt niet om leugen en bedrog aan te prijzen voor de heerser als dat nodig is, maar hij is zelf ongezien eerlijk in het beschrijven van machtsmechanismes. Hij beschrijft alle krullen en kronkels van de macht, maar hij is zelf vaak niet zo handig om zijn voordeel te halen. 'In de doortrapte spelletjes die hij aanraadde als beste manier om vooruit te komen in de wereld, was hij zelf opvallend slecht.' (384) Eigenlijk blijft hij zich bewegen in de marge van de macht: eerst in dienst van een onmachtig Firenze, daarna als niet participierend observator van het binnen- en buitenlandse machtsverhoudingen.

Unger schetst ook een vrij coherent beeld van de schrijver Machiavelli. Hij ontwikkelt een samenhangende visie op macht, maar kan ze soepel aanpassen aan de wisselende omstandigheden. Hij houdt zijn eigen politieke ervaring tegen het licht van zijn historische kennis. Daaruit distilleert hij een bepaalde 'definitie' van de menselijke natuur, dat wil zeggen hij onderkent betrekkelijk constante patronen in het menselijk gedrag. Hij houdt zich niet bezig met een utopische visie over een ideale samenleving, noch een normatieve theorie hoe de vorst of de burgers zich zouden moeten gedragen (zoals de klassieke politieke filosofie van het goede leven en de vorstenspiegels over deugdzaam bestuur), maar kijkt hoe het politieke dier zich daadwerkelijk gedraagt. In het algemeen heeft hij een voorkeur voor de republikeinse staatsvorm. De stabielste samenlevingen zijn degene die de vrijheid van de burgers maximaal waarborgen. De spanning tussen elite en volk, de conflicten tussen de burgers onderling liggen aan de basis van de levende politiek, ze zijn te verkiezen boven een opgelegde consensus of een tamme saamenhorigheid. Wie de macht wil beschrijven, moet op de plaats van het volk gaan staan. De burgers moeten hun eigen *res publica* verdedigen. Steeds weer hamert Machiavelli op het belang van een volksmilitie, in tegenstelling tot de in zijn tijd opererende huurlingenlegers. Politieke vrijheid, meningsverschil en belangenconflicten: Machiavelli gaat voluit daarvoor. In uitzonderlijke momenten echter moet een leidersfiguur de

staat redden van de ondergang. Machiavelli vindt meer bepaald de eenmaking van het hopeloos verdeelde Italië in zijn tijd de politieke topprioriteit.

Enkele van Ungers ijverige pogingen tot verheldering hebben echter een tegengesteld effect. Hij vindt bij Machiavelli de eerste formulering van de staatsraison (177). Machiavelli zou een utilitaristische visie voorstaan: zoveel mogelijk geluk voor zoveel mogelijk mensen (310). Net als bij Hobbes, zou bij Machiavelli de staatsveiligheid voorop staan (278). Los van deze uitschuivers, is dit boek een interessante inleiding voor wie Machiavelli's politieke en historische studies wil lezen. Ook zijn komische toneelstukken krijgen hun plaats. Unger typeert de komedie treffend als 'de kunst van de lage verwachtingen'. Het werk van Machiavelli vertoont zo een mooie eenheid: zowel in de politiek als in de kunst toont hij zich als iemand die 'een haalbaar evenwicht in plaats stelt van onhaalbare volmaaktheid' (347).

Rob Devos (KU Leuven)

Personalia

Karel Boullart (°1943) studeerde bij Jaap Kruithof en Leo Apostel (promotor doctoraat *Gottlob Ernst Schulze (1761-1833), Positivist van het Duits Idealisme*, (1978)). Hij is professor emeritus aan de Gentse universiteit en doceerde metafysica, esthetica, kunstfilosofie, cultuurfilosofie en esthetica van de literatuur. Jaarlijks organiseert hij in het kader van IAS, *The International Institute for Advanced Studies in System Research and Cybernetics*, het colloqium *Art & Science* te Baden-Baden. Zijn belangrijkste werk, een metafysisch en cultureel funderend boek, is *Vanuit Adromeda gezien: het bereikbare en het ontoegankelijke*, VUBPress, tweede uitgave, 1999, 586pp.

Jacques De Visscher is emeritus hoogleraar filosofie en literatuur van de Radboud Universiteit Nijmegen en was tot 2005 hoogleraar filosofie aan het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas (Gent). Hij publiceerde onder andere over Cornelis Verhoeven en Ton Lemaire.

Philippe Lepers (°1959) studeerde godsdienstwetenschappen in Leuven en filosofie in Leuven en Nijmegen, waar hij promoveerde met een proefschrift over Nietzsche. Hij publiceerde onder andere *Genie versus God* (2004), *Baudrillard. Leven na de orgie* (2009) en *Godzijdank* (2010) en bereidt momenteel een boek voor over de visie van Nietzsche op Jezus (te verschijnen: voorjaar 2014). Hij is werkzaam als lector aan KATHO - VIVES.